

MODELLEN VAN MACHTSVERWERVING EN MACHTS- UITOEFENING

A. VAN DEN BRANDE

De hoofdbedoeling van dit artikel is een theoretisch geïntegreerde set van machtsmodellen voor te stellen die hier in een macro-sociologisch ontwikkelingsperspectief geplaatst worden. Het lijkt ons evenwel mogelijk de typologie ook op meso- en micro-vlak toe te passen, nog afgezien van het feit dat het macro-model uiteraard ook op deze niveau's implicaties heeft.

Om deze theorieën toch enigszins te concretiseren en omdat we ze van daaruit ontwikkeld hebben, zullen we uitgaan van sociologische benaderingen van het Belgische politieke leven, en hier ook regelmatig naar refereren zonder dit onderwerp in extenso te willen behandelen.

1. Modellen toegepast op het Belgisch naoorlogse politieke leven

1.1. We beperken ons tot een aantal belangrijke modellen die hieromtrent expliciet geformuleerd werden, zij het niet altijd

als machtsmodel. Dat de feitelijke machtsverwerving en -uitoefening niet samenviel met het door de grondwet gegeven ideaalmodel is door politicologen als W. Dewachter op concrete en overtuigende wijze aangetoond (Dewachter, 1967).

Welk model dan wel een adequate sleutel op de feiten verschaft, is een vraag waarop verschillende antwoorden zijn gegeven. Een fout die hierbij soms werd begaan is dat men -- meestal impliciet -- deed alsof één model dan ongeveer de hele Belgische politieke geschiedenis moest kunnen verklaren. Het zou o.i. sociologisch een abnormaliteit zijn indien een maatschappij die geëvolueerd is van prille modernisering (met nog veel traditionele elementen) tot post-industriële samenleving, heel die tijd hetzelfde politieke machtsstelsel zou bewaard hebben. Dit zou dan elke politieke sociologie -- toch minstens in België -- overbodig maken, tenzij om de oorzaken van deze uitzondering op te sporen. Wij denken eerder dat men moet uitkijken naar periodes waarin een min of meer coherent systeem gefunctioneerd heeft, fasen dus van zowel maatschappelijke als politieke ontwikkeling. Zelfs voor de periode na de tweede wereldoorlog; een tijd waarin de veranderingen zich met nog grotere snelheid hebben voltrokken, mag men o.i. niet a-priori één model vooropstellen.

We zullen verder zien dat wij het hierbij voor mogelijk houden dat machtsmodellen uit vroegere of komende fasen nog -- of reeds -- een zekere rol spelen. De vraag is dan niet meer (om het met een parafrase op een recent cartoon te zeggen) of deze of gene socioloog (of model) gelijk heeft, dan wel hoeveel (en waar en wanneer) hij gelijk heeft.

1.2.1. Een belangrijke positieve stap is hier gezet door J. Smits. Hij heeft drie verschillende modellen gezet tegenover een vorm van politieke actie -- de betoging -- over een verloop van 25 jaar, en met aandacht voor mogelijke deelperiodes binnen dit tijdsbestek (Smits, 1984). Zijn modellen (pacificatie, post-materialistisch en verzorgingsstaat - neo-corporatistisch) zijn niet strikt als machtsmodellen geformuleerd, maar sluiten hier dicht bij aan, zowel door hun inhoud als omdat zij in het kader geplaatst worden van een algemeen elite-oppositie model, dat teruggaat op W. Dewachter (Dewachter, 1972; 1981; 1982). Dit model wordt hier voornamelijk als een algemeen heuristisch kader gehanteerd en in hoofdzaak onmiddellijk op het politieke systeem zelf betrokken.

We zullen nu kort de drie door Smits gebruikte (deel)modellen bekijken en hierbij iets meer aandacht besteden aan het zgn. pacificatiemodel, omdat het veel aangehaald is, maar o.i. wel aanleiding geweest is tot enige verwarring.

1.2.2.1. Voor het zgn. pacificatiemodel gaat J. Smits terug op het gemengde verzuilings/crosscutting-cleavage-model van L. Huyse (1970). Dit model werd in feite, maar veel minder expliciet geformuleerd, ook gebruikt door andere auteurs (Meynaud, Ladrière en Périn, 1965; Lorwin, 1965; Lorwin, 1974) maar L. Huyse heeft het theoretisch onderbouwd en uitgewerkt. Voor het verzuilingsgedeelte dat hij als uitgangspunt gebruikt, verwijst Huyse -- zij het kritisch -- naar A. Lijphart (1968), voor de crosscutting-cleavages, die dan enigszins paradoxaal, toch voor België als voornaamse verklaringsmodel beschouwd worden (Huyse, 1970: 177-179), naar onze geschriften terzake en die van Dahl (vnl. Van den Brande, 1963 en Dahl, 1966). Toch wordt o.i. de werking van dit laatste model i.v.m. integratie en conflictregeling niet grondig uit de doeken gedaan en alhoewel Huyse de wat naïeve "self-denying-prophecy" hypothese van Lijphart verwerpt, worden verzuiling én crosscutting-cleavages (voor Huyse een soort sub-model) samen gezien als één middel voor de elites om de massa's onmondig te houden en de conflicten te pacificeren.

Het kan niet onze bedoeling zijn dit model uitvoerig te commentariëren, dit is in ruime mate elders gebeurd (bv. Billiet, 1982; Billiet, 1984; Kuiper, 1984; Meynen, 1981; Pijnenburg, 1984), maar wij willen wel, gezien zijn belangrijkheid wijzen op enkele tekortkomingen in verband met het hier gehanteerde perspectief. Dit perspectief is -- het weze nog eens duidelijk gesteld -- tot machsmodellen te komen, waarvan de relatieve aanwezigheid en werking via discriminerende hypothesen en kwantificeerbare variabelen kan getoetst en gemeten worden. De tekorten van dit model vinden o.i. hun oorzaak in een té vanzelfsprekende integratie van drie, overigens nuttige, combinaties:

1) van een structurele en een functionele benadering: Uit het voortbestaan van een aantal structuren met (o.i. gedeeltematig) verzuilde kenmerken, besluit Huyse -- zonder veel onderzoek -- tot een (analoog met Nederland) verzuild functioneren van de betrokken groepen.

Van hieruit doet hij een tweede -- o.i. te gemakkelijke combinatie:

2) van de sociologische en politicologische benadering (cfr. Billiet, 1984. Kuiper, 1984; Pijnenburg, 1984). Hij trekt met name het verzuild karakter door naar de politieke integratie- en conflictregelingsmechanismen. Weliswaar corrigeert hij dit door het crosscutting-cleavage-model naar voor te schuiven, maar hij legt niet uit hoe dit binnen deze zgn. verzuilde structuren kan werken.

En hiermee zijn we aan de derde en meest fundamentele over-integratie:

3) die van een verzuilings- en crosscutting-cleavages model.

Nu moeten we hierbij klaar voor ogen hebben dat Lijphart zijn verzuilings- en pacificatiemodel in oorsprong uitdrukkelijk als alternatief integratie- en conflictregelingsmechanisme stelde tegenover wat hij de derde stelling van het politiek-sociologisch pluralisme noemt, nl. dat dwarsliggende handen en scheidingslijnen de stabiliteit bevorderen (Lijphart, 1968: 181-219). Huyse heeft dus binnen dit verzuilings- en pacificatiemodel het alternatief gewoon terug omgedraaid, wat niet anders kan dan leiden tot een hybride constructie waarin beide logica's ontkracht worden.

Zo komt het dat toetsbare hypothesen opstellen en meetbare variabelen aanwijzen in een operationalisering, die een duidelijk onderscheid t.o.v. andere modellen mogelijk maakt, erg moeilijk zoniet onmogelijk wordt. Dit gebrek aan instrumenten verhindert dan op zijn beurt een scherper inzicht in de reële verhoudingen. Nu moeten we zeggen dat Lijphart's werk hier ook niet door uitblonk en dat hij door geen klaar onderscheid te maken tussen crosspressures en crosscutting-cleavages (cfr. Lijphart, 1984: 14) en door de werking van de modellen voornamelijk (en erg gescheiden) te situeren op enerzijds microvlak (al dan niet dwarslopende scheidingslijnen, segregatie), anderzijds macrovlak (concurrerende t.o.v. samenwerkende elites), belangrijke verschilpunten tussen de twee modellen in de schemering liet. Dit slaat met name vooral op het idee dat in een verzuilings- en pacificatiemodel de elites hetzelfde (behoudende) standpunt innemen in de, voor een moderniserende maatschappij zo belangrijke, sociaal-economische "cleavage" en eventueel ook in andere tegenstellingen (in België: "Vlaams-Waalse"), en dat zij door de overinstitutionalisatie van de levensbeschouwelijke tegenstellingen, deze praktisch de ganse politieke scène en het ganse legitimiseringsproces laten beheersen (in deze zin ook: Lijphart, 1984: 11), en dat zo de eerstgenoemde tegenstellingen bijna niet aan het politieke daglicht komen en a.h.w. bevroren worden. Dit is echt pacificatie-democratie: eens een modus vivendi gevonden voor de levensbeschouwelijke tegenstellingen, zullen deze conflicten goed gekanaliseerd en beheerst worden en de andere zo goed mogelijk onderdrukt met uiteraard soms illegitieme opstootjes en revoltes.

Dit terwijl het crosscutting-cleavages model eerder een "conflict- en compromis"-model moet genoemd worden (Dierickx,

1978): Een beperkt aantal belangrijke tegenstellingen komen hier politiek aan bod (zij het niet altijd in dezelfde mate), zowel de minderheids- als de meerderheidspolen van deze tegenstellingen leveren via groeperingen, die op één of meer-dere conflictkenmerken gebouwd zijn, de elites die inwendig zowel verdeeld, als door beperkte solidariteiten verbonden zijn. Het meso-vlak bestaat hier dus niet uit gesloten zuilen maar uit in mekaar hakende schakelsystemen, met de politieke partijen als super-schakelborden en daarenboven als convertors van conflict op het meso-vlak naar markt op het politieke macro-vlak. Hier zullen alle conflictdimensies speelruimte krijgen, maar mekaar in een dynamisch proces afremmen en zo afwisselend naar polarisatie tenderen en de aandacht opeisen (Van den Brande, 1963; 1967; 1973). We komen hier verder nog op terug, maar hebben hier reeds willen duidelijk maken dat het om twee totaal verschillende modellen van beheersing gaat. Smits heeft hier praktisch wel de conclusies uit getrokken, aangezien hij in hoofdzaak operationaliseert naar de drie conflictlijnen toe, d.i. naar het crosscutting-cleavages model.

1.2.2.2. Het tweede, door Smits naar voor gebracht model is het zgn. post-materialistisch model. Dit neemt aan dat zich (vnl. bij secundaire elites) een aantal nieuwe waarden ontwikkelen die geen uitdrukking vinden via de institutionele kanalen zodat de betrokkenen deze kanalen gaan contesteren en gaan trachten hun waarden ook politiek aan bod te brengen. Smits steunt hier vooral op het werk van R. Inglehart. Wij denken dat hiermee een reële ontwikkeling aangeduid wordt en zullen verder pogen dit model ook meer structureel te onderhouden bij onze bespreking van de functioneel-intercursieve macht.

1.2.2.3. Het derde model, dat Smits voorstelt, is het verzorgingsstaat/neo-corporatistisch model, dat volgens ons (chronologisch eigenlijk voor het post-materialistische komt. Hier neemt men aan dat de staat en de voornaamse belangengroepen, in een compromis tussen liberale en socialistische opvattingen (en belangen), samen trachten de economische processen enigszins te reguleren en voorspelbaar te maken en de scherpste risico's voor de werknemers in deze processen trachten weg te nemen om dit compromis (en de economische groei waarop het steunt) in stand te houden. Smits gebruikt hier voor de operationalisering vooral -- en o.i. terecht -- het neo-corporatistisch perspectief. Wij hebben dit model geïdentificeerd als de macro-vorm van functioneel-integrale macht (Van den Brande, 1980) en zullen het als dusdanig verder nog ter sprake brengen.

1.2.3. Wij hebben de benadering van Smits een belangrijke stap voorwaarts genoemd omdat ze toelaat verscheidene modellen te gaan meten en toetsen. Zij zou o.i. nog aan kracht kunnen winnen door: (1) de modellen uitdrukkelijk als machtsmodellen op te bouwen; (2) de probleemstelling te verbreden van het politieke systeem naar het ganse sociale systeem; (3) het aantal modellen te vervolledigen; (4) ze nog zuiverder van mekaar te gaan onderscheiden; (5) ze in verband te brengen met algemeen sociologische en politiek-sociologische theorie en ze zo in één verband te verenigen; (6) ze nog verder in differentiële hypothesen te operationaliseren; (7) deze hypothesen op afgebakende deelperiodes systematisch te gaan toetsen.

1.3. Er zijn voor de Belgische naoorlogse politiek nog andere dan de drie hierboven beschreven modellen ontwikkeld.

1.3.1. Ten eerste heeft A. Roosens de "Vlaamse kwestie" in haar historisch verloop in marxistische termen ontleed, wat vnl. betekende dat de evoluties binnen deze conflictlijn praktisch uitsluitend en rechtstreeks teruggevoerd werden op de economische ontwikkeling en de hieruit voortspruitende machtsverhoudingen tussen klassen (Roosens, 1981).

Anderzijds heeft J. Vilrocx een sociologische en o.i. meer genuanceerde neo-marxistische benadering gebracht van hetzelfde probleem in het recente verleden (Vilrocx, 1981). Hij erkent hierbij de eigenheid en het criss-cross karakter van de drie conflictlijnen als reële maatschappelijke tegenstellingen, maar ziet de sociaal-economische tegenstelling hierbij als de belangrijkste en meest fundamentele, die hierdoor ook in hoge mate meespeelt in de twee andere "cleavages".

1.3.2. W. Dewachter heeft in verscheidene van zijn geschriften (Dewachter, 1971; 1975; 1981a; 1981b; 1982) vanuit een kritische optiek een genuanceerd elitemodel gehanteerd waarin de evolutie van een gesloten elite naar een polyarchie getekend wordt: Onder druk van structurele factoren als economische ontwikkeling en elite-aanbod, gecombineerd met een voldoende oppositionele druk, is de elite bereid haar kieskring te verruimen (en dus het aantal gemeenschappelijke basiswaarden of -kenmerken te verminderen) op voorwaarde dat een consensus over een aantal belangrijke zaken bewaard blijft (en o.i. ook op voorwaarde dat er voldoende garanties zijn voor de belangen en, minstens op halflange termijn, ook voor de leidende positie van de oorspronkelijke elites).

Het uitbouwen van een polyarchie is dus de manier waarop de elite een deel van haar macht aan de massa overdraagt. Ook W. Dewachter heeft dit model het verst uitgewerkt in een toepassing op de etnisch-culturele verhoudingen in België (Dewachter, 1981b) en hier bijzonder de nadruk gelegd op een differentiële circulatie van de kernen in de elite bij wijzigingen van politieke regimes.

1.3.3. Wijzelf hebben voor de periode 1934-1968 een zuiver "crosscutting-cleavages"-model voorgesteld, voor ons samenvallend met de dominantie van de institutioneel-intercursieve macht op macro-vlak (Van den Brande, 1974). Wij hebben er hierboven reeds iets over gezegd en zullen er verder nog op terug komen.

1.3.4. Waar de bovenstaande modellen allemaal op het macro-vlak betrekking hebben, gaan de laatste paar jaar vanuit de verzuilingsdiscussie stemmen op om deze problematiek (ook) op micro- en meso-vlak te benaderen.

Voor Huyse en voor Billiet kan dit binnen het kader van een macro-model. Huyse vindt hierbij inspiratie in de institutionele economie en de hierin ontlede strategieën van grote ondernemingen nl. produktdiversificatie en verticale integratie (Huyse, 1984: 145-156). Dit maakt ook in de sector van de politieke en quartaire verenigingen kartelvorming op het hoogste en cliëntvorming op het laagste vlak mogelijk (zie ook Billiet, 1984: 126).

Dierickx stelt een interactionalistisch ruilmodel voor, waarin alle aandacht zou gevestigd zijn op de strategieën van de actoren. Deze actoren kunnen zowel personen als groepen zijn, alhoewel de auteur alleen over een micro-vlak spreekt. Hij wijst hierbij elk macro-model als "struktureel determinisme" van de hand (Dierickx, 1983).

O.i. hoeft men de zaken niet zo scherp te stellen: Het is niet omdat men in de sociale werkelijkheid regelmatigigheden zoekt (als de sociologie dit niet meer doet wordt zij een idiografisch-historische wetenschap) dat er binnen deze regelmatigigheden geen marges voor strategieën zouden bestaan. O.i. zijn strategieën juist mogelijk omdat er regelmatigigheden zijn waar deze kunnen op rekenen. Daarom lijken de voorgestelde micro- en meso-benaderingen ons zo boeiend, het weze als autonome als wel als aanvullende of "invullende" benadering bij een macro-model. Wat dit laatste betreft hebben wij trouwens zelf altijd -- en vooral bij de uitwerking van het "crosscutting

cleavages"-model -- getracht de structuren en mechanismen op de drie vlakken in beschouwing te nemen. En, alhoewel Houben en Verstraete zich terecht afzetten tegen macro-modellen die te ideografisch zijn en die a-priori een eenzijdige beheersing van bovenaf veronderstellen, mag men o.i. toch zeggen dat hun onderzoek naar de invloed van politieke en ideologische factoren op de output van lokale welzijnsorganisaties een bewijs is van het nut van meso-benaderingen voor de macro-theorie (Houben, 1984; Verstraete, 1984).

Daarenboven lijkt het opduiken van deze theorieën ons geen toeval omdat deze van Huyse logisch passen in de neo-corporatistische fase waarin wij ons m.i. sinds de tweede helft van de zestiger jaren in België bevinden, terwijl de door Dierickx voorgestelde benadering past bij het nu a.h.w. onderhuids groeiende functioneel-intercursief (post-materialistisch) machtsmodel, waarin interactie en ruil op micro- en meso-vlak inderdaad verondersteld worden sterk toe te nemen.

2. Naar een typologie van machtsvormen in relatie met de ontwikkeling van sociale systemen

Wij willen in deze paragraaf de boven besproken modellen in één theoretisch kader samenbrengen en zo zowel hun eigenheid scherper stellen als hun onderling verband duidelijker maken. Dit kader is een ontwikkelingstheorie van machtsvormen waarin wij getracht hebben zo goed mogelijk aan de hoger (cfr. 1.2.3) geformuleerde eisen te beantwoorden. Als resultaat van onze studies over het Belgische politieke leven kwamen wij nl., in een wisselwerking tussen theorie en empirisch onderzoek, geleidelijk tot een typologie van machtsverhoudingen als kern voor een algemeen model van sociale verandering. Deze theorie, waarvan we hierna een algemeen overzicht zullen geven, is gebouwd op twee pijlers, met name: sociale differentiatie en macht in hun onderlinge wisselwerking. De idee hierbij is dat, al zullen de opeenvolgende machtsvormen a.h.w. archeologische lagen vormen en al kunnen soms al toekomstige machtsvormen onderhuids aanwezig zijn, binnen een bepaalde periode toch één machtsvorm dominant zal zijn. Dit in eerste instantie door de structureel-culturele factoren van het sociaal systeem, zoals we straks nog zullen zien, maar toch ook mede door de nood aan een logica aan een referentiekader voor een definitie van de situatie van de actoren.

Dit betekent dat een bepaalde machtsverhouding ten eerste tot op een bepaalde hoogte in de sociale werkelijkheid aanwezig is, ten tweede door perceptie, enculturatie en feedback tot een -- meestal onbewust -- handelingsparadigma groeit bij de actoren, en pas ten derde -- en meestal als het machtsmodel in kwestie over zijn hoogtepunt is en in vraag wordt gesteld -- wetenschappelijk geformuleerd wordt door sociologen en politicologen!

2.1. Algemeen overzicht van de theorie

2.1.1. Het is onze bedoeling hypothesen te vormen over de relaties tussen sociale structuren, types van macht en types van integratie, conflict en conflictregeling, met de machts-typologie als kern.

Uit de mogelijke kenmerken van macht weerhouden wij er drie paar, als de eigenschappen die op de meest algemene en best vergelijkbare wijze de band leggen tussen macht en sociale systemen. Het zijn: de machtsbasis (cultureel, structureel) die, voor macro-systemen, het onderscheid aangeeft tussen traditionele en moderne maatschappijen, de wijze van machtsverwerving (institutioneel - functioneel) en de wijze van machtsuitoefening (integraal - intercuratief).

2.1.2. Wij willen hier nog even nader op deze drie indelings-criteria ingaan:

2.1.2.1. Ten eerste is er dus de indeling naar de algemene basis van de macht: Het is onze overtuiging dat het dominante systeemelement waarop een sociaal systeem berust, tevens de algemene basis vormt van de macht binnen dat sociaal systeem. Op macro-vlak kan het sociaal leven -- en van daaruit ook de macht -- zoals we reeds zagen in hoofdzaak gehouwd zijn ofwel op de cultuur (traditionele maatschappijen), ofwel op structuren (moderne maatschappijen).

Op micro-vlak kan dit ook steunen op een persoonlijkheid (of meerdere persoonlijkheden). Dit zal op macro-vlak maar in uitzonderlijke omstandigheden gebeuren.

Deze driedeling vertoont een groot parallellisme met de gronden van de legitimiteit zoals geformuleerd door M. Weber (resp. traditioneel, rationeel-legaal en charismatisch).

2.1.2.2. Naar de wijze van machtsverwerving: Hier maken we een onderscheid tussen institutionele en functionele macht (cfr. Gamson, 1968; Wrong, 1979; Van Doorn, 1962-63).

Institutionele macht is macht die automatisch en op een gesanc-tioneerde wijze aan de bezetters van bepaalde sociale posities binnen een geïnstitutionaliseerde relatie toegekend wordt. De institutionalisatie kan formeel zijn, maar nodig is dit niet.

Functionele macht is macht die men vanuit (en voor) bepaalde sociale posities kan winnen door zijn bijdrage aan de werking (het functioneren) van het sociale systeem of deelsysteem. Dit onderscheid berust in feite op de patroon-variabele "achievement-ascription" (zelfverworven - toegeschreven), maar hier toegepast, niet op het verkrijgen van een sociale positie, maar op de eigenschappen van een sociale positie.

2.1.2.3. Een laatste belangrijke indeling is deze naar de wijze van machtsuitoefening: Ze komt van Th. Geiger die als hoofd-onderscheid het verschil tussen integrale en intercuratieve macht aangaf (Geiger, 1947: 278-284).

Integrale macht is macht over een sociaal of politiek systeem. Deze macht kan -- bv. in zeer weinig gedifferentieerde maatschappijen via de traditionele cultuur -- door de hele groep over de hele groep uitgeoefend worden, maar in meer gestructureerde systemen zal dit hiërarchisch -- dus van boven naar onder -- gebeuren.

Intercursieve macht is macht tussen de actoren (individuen of groepen) van een sociaal of politiek systeem.

De hierboven opgesomde kenmerken van macht maken een kwalitatieve analyse van machtsverhoudingen mogelijk, zij dienen echter "opgevuld" met meer concrete en kwantitatieve gegevens: met name de differentiatie van de machtsposities en de machtsverdeling hiertussen.

2.1.3. Door de combinatie van deze drie variabelen komen we tot acht mogelijke types van macht die in een bepaald sociaal systeem dominant kunnen zijn.

Dit leidt tot het bijgaande schema van machtstypes, genummerd in hun logische (en normaal ook chronologische) volgorde (tabel 1). Deze gecombineerde machtstypologie vormt de kern van ons betoog: wij veronderstellen namelijk dat elk van deze machtstypes bij voorkeur groeit in een bepaalde sociale struc-

tuur en aanleiding geeft tot verschillende types van integratie en van conflict. Grofweg kan men een causale relatie vooropstellen vanuit de sociale structuur, als onafhankelijke variabele, over de machtsvorm, als interveniërende factor, naar het type van integratie, conflict en conflictregeling, als afhankelijke variabelen. Het politieke systeem in de enge zin is dan een tweedegraads afhankelijke variabele.

In de sociale structuur wordt de maatschappelijke arbeidsverdeling (differentiatie) gezien als voornaamste drijvende factor, die inwerkt op een aantal andere structurele variabelen. Bijvoorbeeld in een op structuren gebaseerde maatschappij: positief op het aantal relevante sociale dimensies en het aantal statussen binnen die dimensies, op de gelijkheid, de interdependentie en de functionele autonomie; negatief op de statuscongruentie; in parabolische vorm (toenemend en weer afnemend) op de kris-kras structuren (Galtung, 1966: 157). De acht machtsvormen met bijhorende types van integratie en conflict worden gezien -- in de volgorde waarin ze in de tabel genummerd zijn -- als gebouwd op steeds hogere vormen van differentiatie -- gesteld dat de andere structurele variabelen hiermee in overeenstemming zijn.

2.1.4. Wat, zoals we hierna zullen zeggen, niet altijd het geval zal zijn. Want zo eenvoudig als hier voorgesteld, is de werkelijkheid uiteraard niet, en we willen dan ook -- vooraleer de machstypes te bespreken -- eerst een paar nuancerende opmerkingen maken:

- vooreerst is er wisselwerking tussen de vier groepen variabelen en gaat o.a. de institutionele vormgeving van integratieprocessen en van conflicten deel uitmaken van de sociale structuur. Ook werkt de sociale differentiatie niet louter rechtlijnig, maar zet, naargelang de totale maatschappelijke situatie, verschillende -- o.a. ook dialectische -- processen in gang, die mekaar kunnen versterken of doorkruisen. Dit laatste wordt in de theorie wel grotendeels ondervangen door te vertrekken vanuit de ganse sociale structuur op een bepaald ogenblik;
- vervolgens is het, behalve in zeer extreme gevallen, niet zo dat één type macht in een bepaalde maatschappij aanwezig is met uitsluiting van alle andere. Meestal delen zij het sociale veld, in een min of meer duidelijke rangorde. Aangezien mensen echter behoefte hebben aan een bepaalde logica (een dikwijls onbewust "paradigma") zal de neiging bestaan in één sociaal systeem een duidelijke voorrang te geven aan een bepaald machstype;

Tabel 1. Overzicht van de verschillende machtsstypes

Machtsverwerving	Machtsbasis: Cultureel		Structureel Institutioneel	Functioneel
	Functioneel	Institutioneel		
Integraal	1) Op cultuur gebaseerde functioneel-integrale macht (horde)	3) Op cultuur gebaseerde institutioneel-integrale macht (bureaucratisch despotisme)	5) Op structuren gebaseerde institutioneel-integrale macht (klassemaatschappij)	7) Op structuren gebaseerde functioneel-integrale macht (neo-corporatisme)
	Intercursief	2) Op cultuur gebaseerde functioneel-intercursieve macht (gesegmenteerde maatschappij)	4) Op cultuur gebaseerde institutioneel-intercursieve macht (feodale maatschappij)	6) Op structuren gebaseerde institutioneel-intercursieve macht (doorkruisende tegenstellingen)

- een dominant machtstype beheerst niet noodzakelijk het ganse sociale systeem. Het kan in één deelsysteem dominant zijn, terwijl in het ganse systeem of in een ander deelsysteem een ander type de voorrang heeft; men mag nochtans een tendens naar veralgemening van het dominante type veronderstellen;
- deze voorstelling is ideaaltypische. De hypothese is niet dat de genoemde kenmerken altijd samen zullen aangetroffen worden, maar wel dat deze tendens bestaat en dat het soort integratie of conflict dat in de lijn ligt van een bepaalde sociale structuur en machtstype, meer kans op slagen heeft;
- een maatschappij, waarin de sociale arbeidsverdeling zich differentieert, hoeft daarom nog niet noodzakelijk netjes deze acht fasen te doorlopen: de ontwikkelingen, vooral in de interveniërende en afhankelijke variabelen, kunnen tot op een bepaalde hoogte afgeremd, omgebogen of versneld worden.

2.2. Bespreking van de vier machtstypes die op structuren gebaseerd zijn

We zullen ons hierna beperken tot de bespreking van de machtstypologie van op structuren gebaseerde (d.i. moderne) maatschappijen: het is deze die hier terzake dienend is en wat betreft traditionele (d.i. op cultuur gebaseerde) maatschappijen vindt men in de politiek-sociologische literatuur beschrijvingen die praktisch met onze typologie samenvallen (Dowse en Hughes, 1975: 89-110).

2.2.1. Institutioneel-integrale macht

We mogen de dominantie van deze machtsvorm vooral verwachten in een maatschappij waarin de industrialisatie vrij recent gestart is en waar nieuwe elites in hun streven naar economische en politieke modernisatie, de oude opvattingen, gewoonten en structuren opzij zetten en hiermee ook de oude -- op cultuur gebaseerde -- legitimatie van de macht. Een universalistische, rationeel-wettelijke legitimatie past in hun ideologisch kraam, voorzover zij deze wetten zelf kunnen maken. En dit is meestal mogelijk, omdat de sociale differentiatie nog niet ver gevorderd is, en wie sterk is in één opzicht dit meestal ook in alle opzichten is, terwijl anderzijds hetzelfde

geldt voor de zwakken.

De bruggen tussen de deelgroepen zullen beperkt zijn en het geheel vertoont dus een uitgesproken klassestructuur. In deze situatie ontwikkelt zich de macht van één groep sterken, die op basis van hun monopolieposities in de structuur, heersen over gans het bestel. Als de zwakken zich hiertegen verzetten betekent dit klassestrijd. De integratie zal hier sterk de stempel van de dwang dragen: structureel geweld en strenge, negatief gesanctioneerde normering zijn hier de technieken. Het is een integratie door overheersing. De politieke ordening op macro-vlak neemt de vorm aan van een hiërarchisch georganiseerde machtsstaat. De bemiddelende meso-structuren zijn monistisch (Schmitter, 1974: 93-98).

Dit is de situatie zoals Marx ze in het begin van de vorige eeuw in vele Europese landen vond. Zijn oplossing, het omkeren van de klasseverhoudingen door de dictatuur van het proletariaat, bleef binnen de logica van de institutioneel-integrale macht. Maar deze oplossing werkt maar als de politieke ontwikkeling in hoge mate achter is op de economische. Ook voor de economische elites wordt het moeilijk om een zuivere klassen-overheersing te blijven volhouden als de sociale differentiatie en -mobilisatie toenemen. Dit maakt immers enige erkenning van de eigen kenmerken, noden en elites van de -- in de moderne samenleving -- nieuw geïncorporeerde groepen noodzakelijk en brengt zo ook minstens enige mate van politieke ontwikkeling mee (Deutsch, 1961). Als ze dit niet wensen toe te staan is meer structureel geweld het bijna enige alternatief dat de elites overblijft. Maar dit brengt hier hoge sociale en economische kosten mee en weinig garanties voor stabiliteit, zodat meestal een of andere vorm van "dynamisch conservatisme", zoals J.E. Ellemers het noemt (Ellemers, 1984), de voorrang zal krijgen. Deze aanpassingen zijn er op gericht om, ondanks de gewijzigde sociale structuren, toch de oude machtsverhoudingen in grote lijnen te kunnen bewaren, zonder dat ze te scherp gesteld dienen te worden.

Hier zijn verschillende wegen of combinaties van wegen mogelijk: Een eerste weg is bv. een sprong voorwaarts te stimuleren naar de fase van functioneel-integrale macht door het invoeren van een staatscorporatisme dat echter helemaal binnen de logica van de institutioneel-integrale macht blijft, daar het steunt op de beheersing door economische, politieke en/of militaire elites.

Een tweede weg, die gemakkelijk te combineren is met één van de andere oplossingen, bestaat erin terug beroep te doen op een culturele legítimatie voor de macht. Dit kan nationalisme,

godsdiens of ideologie zijn. Dit kan uitgaan zowel van oude of nieuwe elites, als van groepen die zich door de modernisatie bedreigd voelen in hun identiteit, samenhang of macht.

Een heel subtiele vorm is de "verzuiling" (Van Schendelen, 1984a). Zijn geniale trek is dat het een belangrijk deel van de legitimatie van de moderniserende maatschappij en -staat verplaatst van het macro-niveau (het niveau van de staat) naar het meso-niveau (het niveau van deelgroepen in de staat). Dit gebeurt door concurrerende godsdiensten en/of ideologieën toe te laten zelf de belangenorganisaties van de modernisatie uit te bouwen, geïntegreerd binnen hun eigen wereld (Ellemers, 1984; Van Schendelen, 1984b; Scholten, 1984). Deze "verticale" institutionalisatie laat een regeling toe van de spanningen binnen en tussen de ideologische "zuilen" (Lijphart, 1981) en een nieuwe vorm van maatschappelijke inschakeling van de massa's, samen met hun geleidelijke emancipatie (Ellemers, 1984). Terzelfdertijd voorkomt het echter dat de sociaal-economische tegenstellingen te scherp worden (Stuurman, 1980). Zo kan de economische dimensie in alle stilte deze verzuilde maatschappijen beheersen, zeker als men het bekijkt vanuit een effectiviteitsstandpunt, terwijl de ideologische kenmerken -- door hun over-institutionalisatie -- helemaal het politieke leven en de legitimatie beheersen. Dit speelt in het voordeel, zowel van de nieuwe economische, als van de oude culturele elites, die de institutioneel-integrale macht delen. Het is niet zozeer "vooruitziend leiderschap" of zorg voor het openbaar welzijn (Lijphart, 1968) dat hen doet zorgen voor de stabiliteit van dit politiek systeem, dan wel de -- goed gefundeerde -- identificatie van dit systeem met hun eigen belangen.

Zodra werknemers-elites of elites uit andere dimensies (etnische tegenstellingen bv.) een aandeel krijgen in de beleidsvorming, mag men aannemen dat de logica van het systeem vermengd is met deze van andere machtsvormen.

De voornaamste voorwaarden voor "verzuiling" zijn: het bestaan van een beperkt aantal belangrijke en georganiseerde antagonistische godsdiensten en/of ideologieën, en het feit dat hun grenzen niet samenvallen met de grenzen van een andere tegenstelling, vooral niet met deze van het sociaal-economische spanningsveld. Op deze manier is een "bevroren" doorkruising (criss-cross) van belangrijke tegenstellingen mogelijk, waarin de klassenstructuur grotendeels blijft bestaan, maar minder zichtbaar en acuut, terwijl de ideologische tegenstellingen, door ze op de voorgrond te brengen (maar in te kapse-

len), gemakkelijk binnen (politiek-)leefbare grenzen kunnen gehouden worden.

Er is voor sommige landen als overgangsvorm van dit eerste machtstype een andere -- maar gevaarlijkere -- vorm van segmentatie mogelijk: een opdeling met name langs (etnisch-) geografische lijnen. Dit kan echter tot separatisme leiden en stoot dus in het algemeen op meer weerstand bij de centrale moderniserende elites.

Nog een andere vorm van dit overgangsstadium is dat alleen de middenklassen voor de moderne maatschappij gemobiliseerd worden en zich mogen organiseren, en dat de lagere klassen achterblijven als goedkope arbeidsreserve. Zo blijft er nog steeds een horizontale tegenstelling bestaan, die erg op de oorspronkelijke klassenstructuur lijkt, maar met een nieuwe grens en de middenklassen als goed geïntegreerde bondgenoten van de hogere klassen.

Tenslotte moeten we de weg van het "vage pluralisme" vermelden, die bv. (en dit dan voor de middenklassen) kan gecombineerd worden met de vorige oplossing. Dit betekent dat er een massa minder belangrijke tegenstellingen, groepen en door-kruisende structuren bestaan die individuen en kleinere groepen onder allerlei vormen van niet samenvallende -- soms tegengestelde -- druk zetten. Aangezien de sociale differentiatie in deze fase niet ver genoeg gevorderd is om een systeem van functioneel-intercursieve macht te scheppen, verandert het beperkte gebied van intercursieve macht hier niet veel aan de economische ééndimensionaliteit en het institutioneel-integraal karakter van de machtssituatie in deze maatschappijen. Wel brengt die vage en beperkte "criss-cross", tesamen met de mogelijkheid van opwaartse mobiliteit, enige verzachting aan in deze situatie.

Zoals we hierna zullen zien, moet de criss-cross situatie veel duidelijker, eenvoudiger en sterker geïnstitutionaliseerd zijn opdat actieve criss-cross mechanismen als globaal conflict- en maatschappijregelend systeem zouden kunnen optreden, wat typisch is voor het volgende machtstype, met name:

2.2.2. De institutioneel-intercursieve macht

Deze wordt mogelijk in een reeds meer gedifferentieerde maatschappij, waarin een beperkt aantal statussen van boven- en ondergeschiktheid (minderheids-meerderheidsverhoudingen bv.) in enkele -- duidelijk van elkaar onderscheiden en geïnstitutio-

naliseerde -- dimensies aanwezig zijn. Deze dimensies moeten mekaar minstens in zekere mate doorkruisen (crosscutting cleavages), d.w.z. dat de meeste mensen door kenmerken van het merendeel der relevante dimensies, zoniet van alle, getekend zijn, m.a.w. hierin een status hebben (bv. arm-rijk, blank-zwart, enz.) zonder dat deze statussen noodzakelijk congruent zijn (d.i. zonder dat wie een hoge status heeft in de ene dimensie, die ook noodzakelijk in de andere dimensie heeft), anders komt men immers terug in het voorgaande machtstype terecht. Als meerdere dimensies nu echt belangrijk zijn in een maatschappij, hebben de meerderheidsgroepen uit één dimensie geen monopolie van macht meer over gans het bestel, maar zullen zij hun macht enkel in hun dimensie kunnen uitoefenen of deze macht ruilen voor invloed in andere dimensies of in gans het bestel. Alhoewel sommige dimensies belangrijker en/of meer geïnstitutionaliseerd kunnen zijn, toch heeft elke belangrijke beweging haar plaats en aandeel in het systeem. De minderheidsgroepen zullen trachten zich te organiseren en tegendruk uit te oefenen. Zij hebben daar enige mogelijkheid toe, o.a. omdat niet al hun leden in alle opzichten "underdogs" zijn. Zo krijgen we dus machtsuitoefening tussen groepen of leden van het bestel, steunend op geïnstitutionaliseerde structurele kenmerken.

Dit betekent verschillende soorten (emancipatie-) conflicten, verschillende soorten belangen en hierdoor (en door het feit dat men zijn machtsbasis a.h.w. in eigen beheer heeft) mogelijkheden voor specifieke ruil. Het zijn dan ook de vervlechtingen, de bijzondere conflictregeling (wederzijdse afremming en wisselende conflictbalans, uitlopend op compromissen), de specifieke ruil in een soort markt van macht en belangen, naast de institutionalisatie van dit alles, die hier de kern van de integratie uitmaken. Dit maakt zowel een geleidelijke emancipatie van de minderheden en een verweer van de meerderheden, als een zekere mate van deelname zowel door minderheden als meerderheden aan de integrale macht, mogelijk. De bemiddelende meso-structuren zijn pluralistisch (Schmitter, 1974: 93-98). Macro-sociologisch wordt de politieke ordening vooral gekenmerkt door: vertegenwoordigende democratie, evenredigheid, belangrijke rol van de politieke partijen als convertors van conflicten uit het meso-vlak in een machtsmarkt op macro-vlak, coalities en voor fundamentele zaken die het regime (en vnl. de "markt") raken "regeren met onderlinge toestemming" (Huyse, 1970). Geïnstitutionaliseerde structuren, overgebleven uit de overgangsfase van de voorgaande machtsvorm, bv. de "zuilen", kunnen hier nog een rol spelen maar niet langer als bevroren constructies van doorkruisende tegenstellingen, maar als levende "politieke machines" (Huyse,

1981), die de interactie tussen de bewegingen en tegenbewegingen van de verschillende conflictdimensies organiseren. Het is deze situatie die wij als dominant model hebben voorgesteld voor het politieke leven in België tussen 1954 en 1968 (Van den Brande, 1963; 1967; 1973 en 1974).

2.2.3. Functioneel-integrale macht

Dit is o.i. de machtsvorm die in België na 1968 als neo-corporatistisch bestel (zie o.a. Schmitter, 1977; Scholten, 1977; Scholten, 1980) dominant geworden is (Van den Brande, 1980). Hij veronderstelt een vrij grote mate van sociale arbeidsverdeling, dit wil zeggen: structuren die reeds tamelijk gespecialiseerd en gedifferentieerd zijn. Normaal gesproken dus een redelijk groot aantal categorieën en groepen en meerdere dimensies met meerdere statussen. Wel kan één dimensie belangrijker zijn dan de andere en kunnen de topgroepen hierin op deze manier een onevenredig aandeel in de macht krijgen, maar geen enkele groep kan het systeem draaiend houden zonder de medewerking (en dus minstens de impliciete toestemming) van de andere grote functionele categorieën. Daardoor zijn alle belangrijke groepen dan ook veroordeeld om samen te werken, vooral omdat het systeem door zijn ingewikkeldheid en ook door de veranderingen en onevenwichten die erin bestaan, voortdurend centrale bestudering en planning nodig heeft. Dit laatste maakt afspraken op het hoogste vlak nodig. Hieruit volgt dat de functionele categorieën zich in sterk gecentraliseerde organisaties moeten groeperen, die gewicht hebben op het niveau van de totale maatschappij en daar ook beslissingen kunnen helpen nemen. Zo komt men dus tot een macht uitgeoefend over gans het bestel, steunend op een (moeilijk of niet te vervangen) bijdrage tot het functioneren van dit bestel. Het conflict zal vooral de vorm aannemen van een strijd om een zo voordelig mogelijke inpassing in dit bestel en zijn overlegorganen.

Maar reeds heel vlug zullen er reacties zijn die reeds in het perspectief van de functioneel-intercursieve macht liggen en die niet alleen tegen restanten van institutionele macht maar ook tegen de functioneel-integrale machtsaspecten zelf gericht zijn. Dit o.i. om twee redenen, ten eerste omdat deze op hoog niveau uitgeoefende macht in feite steunt op de functionaliteit van de leden, maar daarom niet altijd aan hun directe verlangens beantwoordt, ten tweede omdat er een bewustzijn groeit van het belang en de relativiteit van functionaliteit in het algemeen. Men mag van hieruit strijd om inspraak en mede-

zeggenschap naast contestaties en revoltes van functioneel-marginalen of van hen die in hun functionele status bedreigd zijn, verwachten.

Waar hier de functionele interdependentie en de nood aan centrale besturing de basissen zijn van de integratie, zijn geïnstitutionaliseerd overleg, coördinatie en planning de voornaamste integrerende processen. De beslissingen zullen compromissen zijn, die voor alle relevante betrokkenen aanvaardbaar zijn. Er is dus een soort (minstens impliciete) unanimiteit nodig. Waar deze vorm van macht in een moderne context dominant zou zijn op macro-vlak, zouden we een dynamisch functioneel-corporatistisch staatsbestel (Lipset en Rokkan, 1967) krijgen met een uitgebreide consultatief werkende administratie. De bemiddelingsvorm is uiteraard corporatistisch (Schmitter, 1974; 1977). Ook hier kunnen overgebleven geïnstitutionaliseerde structuren uit een vroegere fase -- zoals de zuilen -- een rol spelen, maar nu met een zuiver aggregerende functie.

2.2.4. Functioneel-intercursieve macht

Om deze mogelijk te maken moet de sociale arbeidsverdeling zeer groot geworden zijn, zodat men nog meer specialisatie en een nog sterkere institutionele- en roldifferentiatie krijgt, tesamen met een toename van de relevante sociale dimensies en statussen, terwijl de kans op gelijkheid door statuscongruentie stijgt, maar de kriskras-structuren afnemen (Galtung, 1966: 157). De interdependentie wordt zo groot dat ze haast vanzelf spreekt en de coördinatie verloopt quasi-automatisch, iedereen hangt af van het goed functioneren van het systeem en dit hangt af van iedereen, zodat de integrale macht minder belangrijk wordt.

De gamma van relevante functionele organisaties wordt groter en de nadruk ligt meer op "perifere of lokale" dan op centrale problemen en minder op brede categoriële eisen dan op deze van beroeps-, leef- en werkgemeenschappen. M.a.w. de belangenbemiddeling en -behartiging op het meso-vlak is syndicalistisch (Schmitter, 1974; 1977) en het zwaartepunt ligt ook hier, zodat terug de macht tussen de groepen op de voorgrond treedt. Zij ontleen hun macht in feite aan hun bijdrage aan het functioneren van het totale bestel, maar zoals gezegd is dit evident geworden, en nu gaat de aandacht vooral naar het onderlinge evenwicht. Men krijgt dan conflicten over functionele vertegenwoordiging, functionele autonomie en zelf-

bestuur, bevoegdheids-, grens- en verdelingsbetwistingen naast vormen van concurrentie tussen de groepen en contestatie van institutionele- en integrale machtsvormen, evenals betwisting door functioneel-marginalen, van de omschrijving van wat functioneel is en zelfs van gans de prioriteit van het functionele.

De integratie berust hier vooral op functionele coöperatie, en op meso- en micro-vlak ook op compensatie (door combinatie van hoge en lage statussen) (zie Galtung, 1966), restitutie (Durkheim, 1983) en specifieke ruil. Dit zou op macro-vlak leiden tot een soort "staatloze" compensatorische maatschappij (Galtung, 1966). Dit wil zeggen dat de staat aan belang zou verliezen, zeker als ordehandhaver door structureel geweld, maar ook als markt en coördinator, om een eerder formeel kader te worden voor een maatschappij die zichzelf coördineert. De andere machtsvormen en vooral de functioneel-integrale macht (corporatisme) zullen hier echter steeds in zekere mate achter aanwezig blijven.

Tot zover dit overzicht van de vier gecombineerde machtsvormen; wij willen nu nog even wijzen op de onderliggende theorieën en ingaan op hypothesen die uit elk model kunnen afgeleid worden.

3. Toepassingen van deze modellen

De hierboven voorgestelde machtsypes vertonen -- zoals men ziet -- zowel aanknopingspunten met Durkheim's theorieën over de arbeidsverdeling en Galtung's inzichten betreffende de structurele integratiemogelijkheden als met conflict-sociologische benaderingen, zoals van Marx als van Simmel en Coser. Zij werden gedeeltelijk met behulp van deze theorieën uitgebouwd. Daarenboven zijn er andere parallellismen aan te wijzen, bv. met de types van belangenbemiddeling van van Schmitter en de vormen van sociaal bewustzijn van Ch. Reich.

Belangrijk is dat hiermee verklaringmodellen zijn opgebouwd over de relaties tussen sociale en politieke systemen, waaruit telkens een stel toetsbare hypothesen af te leiden is. Zij kunnen dienen zowel voor een diepgaande sociologische studie van één politiek systeem op één bepaald ogenblik of in zijn ontwikkeling, als voor vergelijkingen in tijd en ruimte.

Alhoewel de voornaamste hypothesen reeds af te leiden zijn uit de bovenstaande beschrijvingen willen we ze hier toch nog eens systematisch op een rij zetten, met name volgens hun plaats in de causale ketting (cfr. 2.1.3), en zullen hierbij de structurele machtstypes noemen met hun noemer uit tabel 1: institutioneel integrale macht is machtstype 5, verzuiling als overgangsvorm hiervan 5bis, institutionele intercuratieve macht type 6, functioneel-integrale macht 7 en functioneel intercuratieve macht 8.

3.1. Hypothesen betreffende de sociale structuur

3.1.1. Herinneren we er eerst aan dat de rol- en institutionele differentiatie, evenals het aantal relevante sociale dimensies en statussen binnen deze dimensies van type 5 naar 8 toeneemt. Dit is eveneens het geval voor de interdependentie, de functionele autonomie en de gelijkheid, terwijl omgekeerd de statuscongruentie afneemt (Galtung, 1966). De criss-cross, gedefinieerd als het aantal "bruggen" in de structuur, -- dit zijn personen of groepen die kenmerken gemeen hebben met personen of groepen die op zichzelf niets gemeenschappelijks hebben --, is hoog in type 6 en 7 (zij het nog vrij eenvoudig in het eerstgenoemde type). In type 5 en 8 is de criss-cross laag, maar om verschillende redenen: voor type 5 is dit omdat de hoge statussen geen combinaties met lage statussen hebben, bij 8 is het juist omgekeerd, nl. omdat de hoge en lage statussen zo regelmatig met mekaar gecombineerd zijn dat er in extremis alleen spiegelbeelden bestaan die dan ook geen kenmerken meer gemeen hebben (Galtung, 1966).

3.1.2. Voor de elites geldt o.i. de algemene hypothese van Dewachter (cfr. 1.3.2), nl. dat een in oorsprong gesloten elite, onder druk van de ontwikkeling, geleidelijk haar kieskring verruimt, maar met dien verstande dat dit proces hier in fasen gespecificeerd kan worden. Voor type 5 mag men zo verwachten dat de elites voor de meeste, zonet alle, relevante dimensies dezelfde kenmerken zullen vertonen en hierin met name de hoge statussen zullen bezetten, zij zullen een uitgesproken eigen waardesysteem ontwikkelen (d.i. een specifieke elitecultuur) en door veel positieve interacties onderling verbonden zijn. Ook in type 5bis blijft dit alles tot op een grote hoogte bestaan; maar door de opgeschroefde institutionalisering van de -- voor een moderniserende maatschappij tenslotte secundaire -- levensbeschouwelijke dimensie, komt er wel een

eerste gedeeltelijke breuk in de cultuur en samenhang van de elites, die echter de overeenstemming over de primaire bekommernissen niet in de wet staat.

In fase 6 splitst de bijna-monoliet zich tot een beperkte en relatief eenvoudig gestructureerde polyarchie. Door het feit dat de tegenelites -- dit zijn de leiders van lagere statusgroepen in enkele maatschappelijk sterk relevante dimensies -- erin slagen een plaats te verwerven in een aantal formele en half-formele instituties (Toetsing: Dewachter, 1981b) worden deze dimensies ook binnen de elites belangrijk. Daar zulk een situatie alleen leefbaar is bij een doorkruising van de dimensies en het in deze fase voornamelijk gaat om minderheids-meerderheids-verhoudingen, zullen de elites bestaan uit verschillende groepen gekenmerkt door allerlei combinaties van minderheids- en meerderheids-kenmerken uit een beperkt aantal dimensies (Toetsing: Dierickx, 1978, 1980, 1984a; Frogner, 1978). Elke groep steunt hierbij op zijn eigen achterban.

Er zullen dus in allerlei richtingen binnen deze elite zowel positieve, negatieve als gemengde relaties bestaan, maar de algemene consensus versmalt meer en meer tot de bekommernis voor het voortbestaan van het bestel en de formele regelingen hiertoe. De oude economische elites hebben dus in deze situatie geen monopoliepositie meer, maar kunnen wel de belangrijkste rol blijven spelen.

In fase 7 wordt de polyarchie verruimd met de leiders van de belangrijke, vnl. maar niet uitsluitend sociaal-economische, groepen, die de hoofdrol gaan spelen. Ze worden gewaardeerd om hun functionaliteit en aggregatie-vermogen, waardoor zij verschillende dimensies weten te bundelen en op nationaal vlak te vertegenwoordigen. De door Huyse vooropgestelde hypothesen inzake corporatieve strategieën kunnen hier hun plaats vinden. De oude elites kunnen nog enig overwicht hebben maar staan, zoals hoger gezegd, in een bijna-pat-stelling, zodat voor elk belangrijk probleem naar een consensus moet gezocht worden (Huyse, 1981; cfr. 1.3.4). Zo staan we in een situatie die op het eerste zicht gelijkenis kan vertonen met fase 5bis (consociationalisme) maar hier in feite grondig van verschilt. Hier zijn de leiders van de vroegere minderheidsgroepen volwaardig aanwezig, en de verdeeldheden verlopen vnl. langs de reëel belangrijkste, d.i. sociaal-economische, scheidingslijnen.

In fase 8 tenslotte mag men veronderstellen dat de kieskring zover verruimd zal zijn en dat zoveel verschillende dimensies elites voorbrengen, die daarenboven dan nog meestal in één opzicht elites en in andere opzichten niet-elite zullen zijn, dat het niet veel zin meer heeft om hier over een polyarchie te spreken. De elites spelen hun rol doorheen gans de

maatschappij en vooral dat wat zich op mesovlak afspeelt geeft de doorslag, zodat er alle mogelijkheden en redenen zijn voor strategieën op dit vlak (Dierickx, 1984b; cfr. 1.3.4).

3.1.3. Wat de algemene vorm van de structuur betreft, ligt het zwaartepunt o.i. op het meso-vlak, d.i. bij de belangengroepen in de breedste zin met inachtneming van hun recruteringsgebied. Voor fase 5 kunnen we stellen dat de relevante structurele parameters, dit zijn de dimensies langs waar de belangrijke sociale posities opgebouwd worden, principieel gradueel (Blau, 1977: 6-11) en ééndimensioneel zijn, maar in feite bimodaal geïnstitutionaliseerd (vgl. Dahl, 1966: 367-380). Dit maakt dat men tot een klassestructuur komt aangezien de economische dimensie alles domineert. Ook het groepsleven wordt hier sterk door getekend en het recht hierop is het monopolie van de heersende klasse.

In fase 5bis (verzuijing) wordt het geïnstitutionaliseerde traditionele groepsleven, tot hiertoe afzijdig of vijandig t.o.v. de modernisatie, geactiveerd en geactualiseerd, om de voortschrijdende differentiatie op te vangen. De levensbeschouwelijke segmentatie zorgt voor een legitieme en legitimerende uitbouw van organisaties voor de lagere sociaal-economische statusgroepen, maar laat de feitelijke machtsverhoudingen praktisch intact. Er is dus een in effectiviteit secundair, maar in legitimiteit (Lipset, 1966: 77-83) primair groepsleven, dat een in parallel opgebouwde klassen- en standenstructuur herbergt en verbergt. (Men vergelijk hier ook met Hellemans, 1985 -- al ligt de nadruk bij hem o.i. te weinig op het institutioneel-traditioneel en "bevrozend" karakter van de levensbeschouwelijke zuilen en scheidt het te ruime gebruik van het begrip "sociale beweging" verwarring.)

Voor fase 5bis mag men dan o.a. als meer concrete hypothesen stellen dat de organisaties van lagere sociaal-economische statusgroepen zowel door deze als door levensbeschouwelijke kenmerken zullen getekend zijn, en dat er tussen deze groepen onderling en met de elites binnen de zuilen regelmatige -- maar sterk hiërarchisch gekleurde -- relaties zullen bestaan, maar dat er over de levensbeschouwelijke grenzen heen weinig of geen relaties of koepelorganisaties zullen zijn.

Dit verandert grondig in fase 6 (cross-cutting cleavages). Misschien kunnen de zuilstructuren blijven bestaan, maar er ontstaan ook organisaties hierbuiten en de zgn. verzuijde groepen zijn niet meer uitsluitend gebonden aan- en opgesloten in hun zuil. Dit komt omdat er nu meerdere dimensies geactiveerd zijn rond zowel graduele als nominale parameters. De verdelingen zijn nog in vrij hoge mate bi-polair geïnstitutionaliseerd, en hebben minderheids-meerderheids-kenmerken, maar

doorkruisen mekaar. Dit maakt dat de individuen in het sociale veld meestal door allerlei combinaties van een kenmerk uit elke dimensie getekend zullen zijn, wat ook hun perceptie en handelen zal beïnvloeden (Toetsing: Frogner, 1973 en 1974. Zie hierover ook: Van den Brande, 1974: 200-221).

De groepen kunnen op een kenmerk uit één dimensie of op kenmerken uit meerdere dimensies gebouwd zijn en ze zijn dan door de kenmerken van eventueel overblijvende dimensies in min of meerdere mate verdeeld. Men mag koepelorganisaties verwachten op alle assen en de groepen, ook de verzuilde, zullen nu reëel relaties onderhouden met de organisaties waarmee ze kenmerken gemeen hebben (Toetsing: Van den Brande, 1973).

In fase 7 (neo-corporatisme) worden de organisaties van de grote functionele groepen het belangrijkste op alle niveaus, maar vooral op macro-vlak. De parameters van de sociale structuur zijn over een steeds groter aantal nominale en slechts gedeeltelijk graduele assen verdeeld, die verschillende status-sets en gradaties bevatten (Blau, 1977: 6-11). Deze assen vallen niet samen, maar de grote organisaties aggregeren ze zoveel mogelijk, omdat multi-functionaliteit en grote ledenaantallen belangrijke machtsfactoren zijn, die institutionele erkenning meebrengen.

Dit zet aan tot produkt-diversificatie en de volgelingen worden eerder cliënten dan militanten (Huyse, 1984). De oude zuilstructuren kunnen eventueel dienen als aggregeer-trusts. Verticale integratie (Huyse, 1984) is in elk geval nodig omdat het belangrijkste overleg op nationaal vlak plaats grijpt.

In fase 8 (compensatorische maatschappij) worden nog meer groepen in allerlei, ook zgn. niet-materialistische functionele dimensies, belangrijk en dit vooral op meso-vlak. De structurele parameters zijn in grote meerderheid nominaal en de heterogeniteit is groot (Blau, 1977: 6-11). De dimensies vallen niet samen en zijn ook minder geaggregeerd, omdat de noodzaak tot verticale integratie vervalt. De actoren zijn in meerderheid gekenmerkt door de compenserende aanwezigheid van hoge en lage statuskenmerken. Er is een grote verscheidenheid van horizontale relaties tussen alle groepen te verwachten.

3.2. Hypothesen met betrekking tot de macht

In fase 5 zal de macht op een institutionele (maar daarom niet altijd formele) wijze toegekend zijn aan de posities bezet door

een gesloten elite. Deze macht wordt hiërarchisch en één-dimensionaal uitgeoefend. De ruilmogelijkheden zijn diffuus. In fase 6 gaat het vooral om machtsverhoudingen tussen groepen op basis van posities in verschillende dimensies. Specifieke ruil op macro- en meso-vlak is te verwachten. Hierop zijn o.i. de hypothesen toepasselijk die Dahlström formuleerde over de mogelijkheden van ruil van machtsmiddelen bij opeenvolgende spelen (Dahlström, 1966: 258-259; zie ook Van den Brande, 1974: 132, 145-146).

In fase 7 brengen grote organisaties vnl. op macro-vlak zo sterk mogelijk gebundelde machtsmiddelen in, gebaseerd op functionele criteria, die hun onderhandelingspositie zullen bepalen. Gezien de bijna-pat situatie zullen de compromissen zo dicht mogelijk de consensus moeten benaderen. De ruil wordt hier terug diffuser en gaat vnl. via het totaalsysteem.

In fase 8 tenslotte, spelen vooral de machtsverhoudingen op het meso-vlak een belangrijke rol. Het gaat om voortdurend wisselende verhoudingen tussen allerlei, maar toch vnl. functioneel-bepaalde groepen, die zeer talrijk en heterogeen zijn. Ook hier kunnen de hypothesen van Dahlström van dienst zijn, aangezien de ruil hier terug specifiek zal worden, maar het zal hier niet meer mogelijk zijn om de ganse "markt" te voorzien.

3.3. Hypothesen in verband met integratie, conflict en conflictregeling

3.3.1. Voor wat betreft de integratie door culturele factoren kunnen we postuleren dat in fase 5 het overgangs- en klassen-karakter van de maatschappij ook in de cultuur zal zichtbaar zijn. Dit betekent dat enerzijds de traditionele waarden nog een vrij belangrijke rol zullen spelen in gans de maatschappij, terwijl anderzijds de culturen van de elite en van het proletariaat zich grotendeels in tegenstelling tot mekaar zullen ontwikkelen. Het is uiteraard de elitecultuur, doorgaans samen met enigszins aangepaste traditionele waarden, die als strikte norm gesteld wordt en door strenge negatieve sancties opgedrongen. Het is even vanzelfsprekend dat deze cultuur gericht is op legitimatie van de elite en de autoriteiten.

In fase 5bis wordt deze legitimatie zoals hoger gezegd overgelaten aan traditionele deelculturen, die hierdoor en door hun aanpassing aan de modernisatie ook zelf terug aan legitimiteit winnen.

In fase 6 zal het waardensysteem gedifferentieerd zijn door de verschillende minderheids- en meerderheidsverhoudingen. Er

zullen dus allerlei combinaties van waardenpakketten ontstaan, dienstig zowel bij de opbouw van groepen als van de individuele identiteit. De rangorde van deze waarden speelt hierbij ook een belangrijke rol (cfr. Dahl, 1966; Frogner, 1973 en 1974; Van den Brande, 1974: 200-221).

Een aantal formele waarden t.a.v. het samenleven, legitimerend voor de politieke instituties, zullen meer algemeen verspreid zijn. De normering wordt wat minder strikt, en er zijn naast negatieve ook positieve sancties.

In fase 7 winnen de functionele en pragmatische waarden in belang, en het is van daaruit dat het regime en de vertegenwoordigende organisaties en partijen zullen gelegitimeerd dienen te worden. De mate van normering wordt matig en de sancties zijn eerder positief dan negatief.

In fase 8 tenslotte krijgen we een zeer gedifferentieerd waardensysteem, waarin functionaliteit nog steeds een belangrijke rol speelt, maar nu vooral in de zin van valorisatie van eigenschappen van groepen en zelfs van individuen. Trouwens de niet-materiële waarden, vnl. deze van welzijn, participatie en directe democratie, komen hier ruim aan bod (cfr. Smits, 1984: 62-71). Van daaruit dienen de spelregels en de maatschappij zelf gelegitimeerd te worden. De normering is zwak en de sancties vooral positief.

3.3.2. De mogelijkheden tot integratie die de structuur en de samenwerking hierbinnen biedt kunnen we als volgt formuleren: Waar in fase 5 de structurele integratie nog uitsluitend door overheersing en repressie tot stand komt en de coöperatie door dwang, komt hier in de verzuilingsfase (5bis) nog de segmentatie van ideologische groepen en de samenwerking van hun elites bij.

In fase 6 zorgt de vervlechting van de structurele (tevens conflict-) dimensies, en de horizontale ruil op meso- maar vooral op macro-vlak, samen met een verticale ruil tussen deze twee vlakken voor de structurele integratie (zie ook hoger 3.2).

In fase 7 is het de functionele interdependentie die tot integratie noopt, terwijl de coöperatie vooral de vorm aanneemt van overleg, coördinatie en planning.

In fase 8 zijn er dan vooral compensatorische (Galtung, 1966) en restitutieve (Durkheim, 1883) mechanismen aan het werk, samen met een ruilmarkt op meso- en micro-vlak. Men komt tot een functionele samenwerking met een quasi-automatische coördinatie.

3.3.3. Wat betreft conflict en conflictregeling kunnen we stellen dat het in fase 5 om klassenstrijd en/of revolutie zal

gaan, tegengegaan door structureel geweld en strikte normering.

In fase 5bis komt hier als conflictregelend mechanisme nog de scheiding van de sociale beweging (= arbeidersbeweging) door de levensbeschouwelijke instituties bij.

In fase 6 krijgen we wisselende emancipatorische of post-emancipatorische conflicten in verschillende dimensies. Deze worden geregeld door balansmechanismen: een conflict in één dimensie zal hier in eerste instantie een tendens naar polarisering doen ontstaan (al werken de uiteenlopende afhankelijkheden hier reeds remmend) maar gevolgd worden door een reactie die de aandacht weer op een andere dimensie zal trekken. Deze reactie is effectief omdat er, door de doorkruising, tussen de polen van de dimensies "bruggen" bestaan, die vat hebben op de actoren. De institutionalisering van tegenstellingen én conflicten maakt dit regelmechanisme stabiel (Van den Brande, 1973 en 1974: 128-130 en 145-220).

Het typische conflict in fase 7 is de strijd om voordelige inpassing met de vraag om inspraak vanuit de basis, wat reeds ten dele een reactie is vanuit het "onderhuidse" groeien van fase 8. Vandaar zijn nog fellere reacties te verwachten (cfr. 2.2.3). De conflictregeling gebeurt door geïnstitutionaliseerd overleg.

Voor fase 8 hebben we gesteld dat de conflicten vooral zullen gaan om de omschrijving en bevoegdheid van de eigen functionaliteit van allerlei groepen (cfr. 2.2.4). Conflictregeling gebeurt door onderhandelen, restitutie en ruil.

3.3.4. De hypothesen m.b.t. de politieke ordening op macrovlak zijn bij de bespreking van de verschillende machtstypes (2.2) reeds duidelijk aan bod gekomen; we zetten nog vlug het voornaamste op een rijtje.

In fase 5 krijgen we een vrij autoritaire, hiërarchisch georganiseerde machtsstaat. Hier geldt dat "de regering regeert" (Lijphart, 1968).

Voor fase 6 zijn vertegenwoordigende democratie, evenredigheid en coalities belangrijk. M.b.t. het regime "regeert men met onderlinge toestemming" (Huyse, 1970). De partijen zijn belangrijk als "superbruggen" en convertors van conflict en macht in ruil. Zij brengen op deze manier compromissen tot stand (Van den Brande, 1967).

In fase 7 is het alterneren van de parlementaire en de neo-corporatistische weg erg belangrijk. Deze laatste kan daarenboven volledig informeel zijn, zodanig dat de hypothese dat de uitschakeling van het parlement in tijden van crisis dient om deze "stille" weg veilig te stellen, o.i. gerechtvaardigd is. De regering wint hier aan belang, alhoewel ook de partijen als

koepels en bruggen tussen de twee systemen belangrijk blijven.

In fase 8 tenslotte krijgen we een "staatloze" compensatorische maatschappij, die in hoofdzaak zichzelf regelt via een functionele democratie op meso-vlak.

Tot hier deze opsomming van hypothesen. Wij hopen dat het stap na stap vergelijken van de specifieke veronderstellingen bij elk machtsstypen mag bijgedragen hebben tot de overtuiging dat de theorie de verschillende modellen een eigen plaats kan geven in één verband, en dat het mogelijk is ze zo te operationaliseren dat een discriminerende meting van hun aanwezigheid en toetsing van hun werking mogelijk wordt.

BIBLIOGRAFIE

BILLIET, J., Verzuiling en politiek: theoretische beschouwingen over België na 1945, in Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, 1982, 1: 83-118.

BILLIET, J., On Belgian pillarization: changing perspectives, in Acta Politica, 1984, 19, 1: 117-128.

BLAU, P.M., Inequality and heterogeneity. A primitive theory of social structure. The free Press, New York; Collin Macmillan, London, 1977.

DAHL, R.A. (ed.), Political oppositions in Western democracies. Yale University Press, New Haven, 1966.

DEUTSCH, K.W., Social mobilization and political development, in American Political Science Review, 1961, 55: 494-502.

DEWACHTER, W., De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel. Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen, 1967.

DEWACHTER, W., Elitaire consensus en veranderingen, in Civis Mundi, 1972, 8: 230-236.

DEWACHTER, W., Beeld van de machtsstructuur in België, in Res Publica, 1975, 17, 4: 545-562.

- DEWACHTER, W., Noodzaak en overwicht van de politieke partij in de polyarchie. Analyse van de structurele en actionele determinanten van de participatie in België, in Res Publica, 1981a, 23, 1: 125-151.
- DEWACHTER, W., Elite-circulatie en maatschappelijke ontvoogding. De Belgische elite tegenover de Vlaamse Beweging, in Tijdschrift voor Sociologie, 1981b, 2, 3-4: 199-260.
- DEWACHTER, W., Du consensus élitaire comme fondement de la politique, in Liber Amicorum Léo Moulin, Brussel, 1982.
- DIERICKX, G., De ideologische factor in de Belgische politieke besluitvorming. Proefschrift, Leuven, 1978.
- DIERICKX, G., L'espace idéologique au parlement belge: une approche comparative, in Res Publica, 1980, 22, 1-2: 151-176.
- DIERICKX, G., Politieke conflictbeheersing in België, Italië en Zwitserland. Een vergelijkende studie. Paper op de Sociologendagen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 25 en 26 april 1984(a).
- DIERICKX, G., De sociologen en de verzuiling. Over het nut van alternatieve paradigma's bij de empirische studie van de verzuiling. Paper op de Sociologendagen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 25 en 26 april 1984(b).
- DOWSE, R.E. en J.A. HUGHES, Political Sociology. Wiley, London, 1975.
- DURKHEIM, E., De la division du travail social. Etude sur l'organisation de sociétés supérieures. Félix Acan, Paris, 1883.
- ELLEMERS, J.E., Pillarization as a proces of modernization, in Acta Politica, 1984, 19: 129-144.
- FROGNIER, A.P., Distances entre partis et clivages en Belgique, in Res Publica, 1973, 15: 291-311.
- FROGNIER, A.P., Distances entre partis, clivages sociopolitiques et transferts de voix, in FROGNIER, A.P., V.E. McHALE en D. PARANZINO, Vôte, clivages sociopolitiques et développement régional en Belgique. Vander, Louvain, 1974.
- FROGNIER, A.P., Parties and cleavages in Belgian Parliament, in Legislative Quarterly, 1978, 3, 1: 109-131.

- GALTUNG, J., Rank and social integration: a multidimensional approach, in BERGER, J., M. ZELDITCH en B. ANDERSON (eds.), Sociological Theories in Progress. Houghton Mifflin Co., Boston, 1966: 145-198.
- GAMSON, W., Power and discontent. Dorsey Press, Homewood Ill., 1968.
- GEIGER, Th., Vorstudien einer Soziologie des Rechts. Universitets Forlaget, Aarhus, 1947.
- HELLEMANS, S., Elementen voor een algemene theorie van verzuiling, in Tijdschrift voor Sociologie, 1985, 6, 3: 235-258.
- HOUBEN, P., De invloed van coalities en politieke afstand op uitgaven en activiteiten van non-profitorganisaties. Een micro-model voor verzuiling. Paper op de Sociologendagen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 25 en 26 april 1984.
- HUYSE, L., Passiviteit, pacificatie en verzuiling in de Belgische politiek. Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen, 1970.
- HUYSE, L., De Belgische ziekte, in De Nieuwe Maand, 1981, 24: 322-331.
- HUYSE, L., Pillarization reconsidered, in Acta Politica, 1984, 19, 1: 145-158.
- KUIPER, D.Th., Verzuiling en ontzuiling. Een vergelijking van sociologische en politicologische theorievorming en onderzoek inzake Nederland en België. Paper op de Sociologendagen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 25 en 26 april 1984.
- LIJPHART, A., Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek. J.H. De Bussy, Amsterdam, 1968.
- LIJPHART, A., Consociational theory: Problems and prospects, in Comparative Politics, 1981: 355-360.
- LIJPHART, A., Time politics of accomodation: reflections. Fifteen years later, in Acta Politica, 1984, 19, 1: 9-18.
- LIPSET, S.M., Political man. Mercury Books, London, 1966.
- LIPSET, S.M. en S. ROKKAN, Cleavage structure, party systems and voter alignments: an introduction, in LIPSET, S.M. en S. ROKKAN (eds.), Party systems and voter alignments, The Free Press, New York, 1967: 1-64.

- LORWIN, V.R., Conflict and Compromise in Belgian Politics. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, A.P.S.A., Washington D.C., 1965.
- LORWIN, V.R., Belgium: Conflict and compromise, in McRAE, K., Consociational democracy. Political accomodation in segmented societies, McClelland & Stewart Ltd., Toronto, 1974.
- MEYNAUD, J., J. LADRIERE en F. PERIN, La décision politique en Belgique. Librairie Armand Colin, Paris, 1965.
- MEYNEN, A., De politieke wetenschap en het na-oorlogs Belgische politieke systeem, in Toestanden, 1981, 1/3: 6-23.
- PIJNENBURG, A., Pillarized and Consociational-democratic Belgium: the views of Luc Huyse, in Acta Politica, 1984, 19, 1: 57-72.
- ROOSENS, A., De Vlaamse kwestie. "Pamflet" over een onbegrepen probleem. Kritak, Leuven, 1981.
- SCHMITTER, Ph.C., Still the century of corporatism?, in Revue of politics, 1974, 36: 93 e.v.
- SCHMITTER, Ph.C., Corporatism and policy-making in contemporary Western Europe, in SCHMITTER, Ph.C. (ed.), Comparative Political Studies, 1977a, 10, 1: 1-152.
- SCHMITTER, Ph.C., Modes of interest intermediation and models of societal change in Western Europe, in Comparative Political Studies, 1977b, 10, 1: 7-38.
- SCHOLTEN, I., Some notes about corporatist integration of state and society in the Netherlands. Discussion paper for the annual meeting of the Dutch Political Science Association, 1977.
- SCHOLTEN, I., Does consociationalism exist? A critique of the Dutch experience, in ROSE, R. (ed.), Electoral Participation, Sage, London, 1980: 329-355.
- SCHOLTEN, I., Verzuiling en (andere) totalistische maatschappijvormen. Een vergelijkende analyse van de structuur en mechanismen van sociale controle. Paper op de Socio-logendagen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 25 en 26 april 1984.
- SMITS, J., Democratie op straat. Een analyse van de betogingen in België. Acco, Leuven/Amersfoort, 1984.

- STUURMAN, S., Verzuiling en klassenstrijd in Nederland, in Jaarboek voor Geschiedenis van Socialisme en Arbeidersbeweging in Nederland, 1980: 48-93.
- VAN DEN BRANDE, A., Mogelijkheden van een sociologie der Belgische conflicten na de tweede wereldoorlog (1944-1961), in Sociologische Gids, 1963, 10, 1: 2-29.
- VAN DEN BRANDE, A., Elements for a sociological analysis of the impact of the main conflicts on Belgian political life, in Res Publica, 1967, 9, 3: 437-469.
- VAN DEN BRANDE, A., Voluntary associations in the Belgian political system 1954-1968, in Res Publica, 1973, 15, 2: 329-356.
- VAN DEN BRANDE, A., Ontwerp van een macro-sociologisch model voor het Belgische politieke systeem, 1954-1968. Proefschrift, Gent, 1974.
- VAN DEN BRANDE, A., Neo-corporatisme en functioneel-integrale macht. Een politiek-sociologische poging tot verklaring van een aantal accentverschuivingen in het Belgische macro-bestel, in Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen, 1980, 25, 1: 33-60.
- VAN DOORN, J.A.A., Sociology and the problem of power, in Sociologica Neerlandica, 1962/63, 1, 1: 3-51.
- VAN SCHENDELEN, M.P., Consociationalism, pillarization and conflict-management in the Low Countries, in VAN SCHENDELEN, M.P.C.M. (ed.), Acta Politica, 1984a, 19, 1: 1-178.
- VAN SCHENDELEN, M.P., The views of Arend Lijphart and collected criticisms, in Acta Politica, 1984b, 19, 1: 19-56.
- VERSTRAETE, P., De invloed van coalities en politieke afstand op uitgaven en activiteiten van non-profitorganisaties. Empirische resultaten. Paper op de Sociologendagen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 25 en 26 april 1984.
- VILROKX, J., Sociaal-economische verhoudingen in het tweeledige België, een interactionele en multidimensionele benadering, in Tijdschrift voor Sociologie, 1981, 2, 3-4: 122-158.
- WRONG, D., Power: Its forms, bases and uses. Harper & Row, New York, 1979.